

Datu centru būvniecība Somijā tiek apturēta – kāda situācija ir citur Eiropā?

Māris Liopa, Zemeunvalsts.lv

Somijas Licencēšanas un uzraudzības iestāde ir izdevusi rīkojumu uzņēmumam *Tuoke Finland Oy*, kas pārstāv tehnoloģiju gigantu *Google*, nekavējoties pārtraukt visus sagatavošanās un būvniecības darbus, kas būtiski maina apkārtējo vidi divu plānoto datu centru vietās Muhosā un Kajāni. Šis lēmums pieņemts tādēļ, ka darbi uzsākti bez obligātā ietekmes uz vidi novērtējuma (IVN) pabeigšanas. Somijas Dabas aizsardzības asociācija, izmantojot satelītattēlus, konstatēja, ka Muhosas pašvaldībā jau ir izcirsti vairāk nekā 300 hektāri meža (starp citu, Latvijā, Dabas aizsardzības pārvaldes pārraudzībā esošajās teritorijās - tostarp Ķemeru apkārtnes purvu un mežu masīvos, tika veikta meža izciršana 333 hektāru platībā, projekta *LIFE Hydroplan* ietvaros...) noņemta augsnes virskārta, izbūvēti pievedceļi un mainīta grāvju sistēma. Organizācija uzsver, kādreizējā meža vietā tagad ir vien smilšu klajums.

Google pārstāvis S.Ronanders atzina kļūdu un paziņoja, ka uzņēmums šoreiz nav spējis nodrošināt savu augsto standartu ievērošanu. Lai gan uzņēmums apgalvo, ka darbojies labā ticībā saskaņā ar Somijas Meža likumu, varasiestādes norāda, ka ietekmes uz vidi procedūras regulē pilnībā citi tiesību akti. Kā kompensāciju uzņēmums plāno iestādīt jaunu mežu 130 hektāru platībā.

Šie projekti ir daļa no *Google* vērienīgā 13 miljardu eiro lielā investīciju plāna digitālajā infrastruktūrā un mākslīgā intelekta attīstībā Somijā, kas tika izziņots vien 2026. gada septembrī un ir uzņēmuma visu laiku lielākā investīcija Eiropā.

Darbi pilnībā jāpārtrauc līdz 2026. gada 23. oktobrim. Līdz 14. oktobrim uzņēmumam jāsniedz rakstisks paskaidrojums un rīcības plāns, pretējā gadījumā tiks uzsākta administratīvā izpilde, kas var ietvert naudas sodus.

Iespējamās sekas - projektu aizkavēšanās un finansiālie zaudējumi

Šim incidentam ir plašāka ietekme gan uz uzņēmējdarbības vidi, gan Somijas iekšpolitiku un ekoloģiju. Somijas vides un klimata ministre Sari Multala jau ir apstiprinājusi, ka ietekmes uz vidi novērtējuma trūkuma dēļ projekta īstenošana aizkavēsies. Kamēr tiks veikts pilnvērtīgs IVN, būvniecības tehnika dīkstāvē radīs papildu izmaksas.

Ziemeļvalstis ilgstoši bijušas datu centru "magnēts" pateicoties vēsajam klimatam un zaļajai enerģijai. Tomēr mākslīgā intelekta bums pieprasa milzīgus enerģijas resursus. Somijas opozīcijas partijas jau pieprasījušas ieviest stingrāku nacionālo atļauju sistēmu datu centriem, lai novērstu iespējamās elektroenerģijas trūkumus un cenu kāpumu vietējiem iedzīvotājiem. Lai gan *Google* ir noslēdzis 22 gadu līgumu par Lovīsas atomelektrostacijas jaudas iepirkšanu, sabiedrības un politiskā skepse tikai pieaugs.

Tehnoloģiju uzņēmumi, tostarp *Google*, bieži pozicionē sevi kā klimata neitrālus un videi draudzīgus zīmolus. Tik klajš vietējās likumdošanas pārkāpums un simtiem hektāru meža izciršana pirms atļauju saņemšanas liecina par tirgus "pārkaršanu" un vēlmi maksimāli steigties, upurējot ilgtspējas principus. Tas var likt sabiedrībai un regulatoriem globāli daudz stingrāk vērtēt AI infrastruktūras reālo ietekmi uz dabu.

Precedents citām pašvaldībām un uzņēmumiem

Kā norāda eksperti, lielle uzņēmumi mēdz izmantot mazāku Somijas pašvaldību kapacitātes un pieredzes trūkumu, lai paātrinātu procesus. Šis Somijas Licencēšanas un uzraudzības iestādes stingrais solis kalpo kā nopietns signāls tam, ka Somijas tiesību akti attiecas uz visiem vienādi, un pat miljardiem lielas ārvalstu investīcijas nedod tiesības apiet vides aizsardzības procedūras.

Kā datu centri ietekmē Somijas elektroenerģijas tirgu un cenas?

Mākslīgā intelekta un t.s. "mākoņskaitļošanas" bums ir radījis situāciju, kurā datu centri vairs nav tikai parasti elektroenerģijas patērētāji – tie kļūst par sistēmiskiem spēlētājiem, kas spēj pārveidot valsts energotīklu.

Google plānotie datu centri Muhosā un Kajāni, kopā ar jau esošo un topošo infrastruktūru citviet Somijā, prasa pastāvīgu, nepārtrauktu jaudu. Eksperti lēš, ka datu centru sektors tuvākajā desmitgadē var patērēt ievērojamu daļu no visas Somijā saražotās elektroenerģijas. Datu centri patērē enerģiju "bāzes slodzes" režīmā – vienmērīgi 24 stundas diennaktī, neatkarīgi no tā, vai ārā spīd saule un pūš vējš. Brīžos, kad atjaunojamās enerģijas - vēja un saules - ražošana krītas, šis milzīgais, elastību nezinošais patēriņš var radīt straujus elektroenerģijas cenu lēcienus biržā vietējiem iedzīvotājiem un mazākiem uzņēmumiem.

Lai nodrošinātu stabilitāti, *Google* ir noslēdzis ilgtermiņa elektroenerģijas pirkuma līgumu par Lovīsas atomelektrostacijas jaudas iepirkšanu. Tas nozīmē, ka liela daļa no Somijas drošākās un prognozējamākās elektroenerģijas tiek "rezervēta" vienam tehnoloģiju gigantom, samazinot tās pieejamību kopējā tirgū. Kā pozitīvu aspektu uzņēmumi bieži min centralizētās siltumapgādes integrāciju – datu centru radīto lieko siltumu plānots novadīt pilsētu apkures tīklos. Tomēr, lai gan tas palīdz samazināt fosilā kurināmā patēriņu apkurei, tas neatsver pamata elektroenerģijas deficīta riskus.

Kas notiek citās Eiropas valstīs?

Somijas gadījums nav unikāls – Eiropā briest nopietna pretreakcija pret nekontrolētu datu centru būvniecību, un vairākas valstis jau ir ieviesušas stingrus ierobežojumus.

Īrijā valsts energotīkla operators *EirGrid* ir ieviesis faktisku moratoriju jaunu datu centru pieslēgšanai Dublīnas reģionā. Šāds solis sperts tāpēc, ka datu centri Īrijā jau patērē vairāk nekā 20% no visas valsts elektroenerģijas, kas ir vairāk nekā visas pilsētas

mājsaimniecības kopā. Šāds milzīgs patēriņš rada reālus un nopietnus elektroapgādes pārrāvumu draudus visā reģionā.

Nīderlandes valdība ir noteikusi stingrus ierobežojumus jaunu "hipermēroga" datu centru būvniecībai. Galvenais iemesls šādai rīcībai bija augošā sabiedrības neapmierinātība. Iedzīvotājus un aktivistus satrauca fakts, ka šie milzīgie centri aizņem vērtīgas lauksaimniecības zemes platības un dzesēšanas procesos patērē miljoniem litru dzeramā ūdens.

Vācijā ir pieņemts jauns Energoefektivitātes likums, kas vēršas pret datu centru nelietderīgu resursu izmantošanu. Likums uzliek par pienākumu datu centriem obligāti nodot savu saražoto lieko siltumu vietējiem apkures tīkliem. Tāpat centriem ir jāsasniedz un jāuztur ļoti stingri enerģijas izmantošanas efektivitātes rādītāji.

Norvēģi, savukārt, ir ieviesuši jaunu regulējumu, kas pieprasa visiem datu centriem obligāti reģistrēties un sniegt detalizētu informāciju par to īpašniekiem, kā arī sniegtajiem pakalpojumiem. Tas darīts ar mērķi, lai valsts varētu likumīgi atteikt energotīkla jaudas piešķiršanu tādiem projektiem, kas nedod nekādu pievienoto vērtību vietējai ekonomikai, kā spilgtu piemēru minot kriptovalūtu rakšanu.

Kas ietilpst obligātajā ietekmes uz vidi novērtējuma procedūrā?

Ietekmes uz vidi novērtējums (IVN) jeb *EIA (Environmental Impact Assessment)* ir juridiski noteikts process, ko *Google* Somijā bija ignorējis vai mēģinājis sasteigt. Šīs procedūras mērķis ir identificēt un novērst riskus pirms pirmo koku ciršanas vai ekskavatoru ierašanās. Datu centru kontekstā IVN ietver vairākus kritiskus posmus un izpētes jomas.

Pirmkārt, tiek pētīts, kā simtiem hektāru meža iznīcināšana ietekmēs vietējo floru un faunu, īpaši aizsargājamās sugas vai ligzdošanas vietas - jāuzsver, ka Latvijas Ķemeru projekta LIFE Hydroplan IVN publicitāte un pieejamība joprojām mums nav zināma, lai gan Latvijā toreiz izcirta 333 ha meža, ko vietējās vides aktivistu organizācijas izlikās nemanām. *Google* gadījumā Somijā 300 hektāru meža izciršana bez šī izvērtējuma tiek uzskatīts kā rupjš pārkāpums, jo nav zināms, kādas ekosistēmas tikušas neatgriezeniski bojātas.

Otrkārt, pēta ietekmi uz ūdens resursiem. Datu centriem nepieciešama dzesēšana. IVN nosaka, no kurienes tiks ņemts ūdens - pazemes ūdeņi vai upes/ezeri - un kā tas ietekmēs vietējo ūdens līmeni. Tikpat svarīgi ir izpētīt, kur tiks novadīts uzsilušais vai ķīmiski apstrādātais dzesēšanas ūdens un kā tas ietekmēs ūdenstilpju ekoloģiju.

Treškārt, būtiski ir vērtēt augsnes un hidroloģijas izmaiņas, jo virskārtas noņemšana un grāvju sistēmu mainīšana, ko *Google* jau bija paveicis Muhosā, var izraisīt lokālus plūdus, mainīt gruntsūdeņu tecējumu un apdraudēt blakus esošās lauksaimniecības vai meža zemes.

Nākošais svarīgais faktors ir trokšņa un elektromagnētiskais piesārņojums. Datu centru milzīgās dzesēšanas sistēmas un ventilatori rada pastāvīgu zemas frekvences dūkoņu. IVN mēra trokšņa izplatību, lai nodrošinātu, ka tas netraucēs tuvējo viensētu vai apdzīvoto vietu iedzīvotājus un savvaļas dzīvniekus.

IVN obligāta un ļoti izšķiroša sastāvdaļa ir vietējo iedzīvotāju, nevalstisko organizāciju un ekspertu viedokļu uzklaušana. Sabiedrībai ir tiesības iepazīties ar projekta plāniem un iesniegt iebildumus, ko *Google*, uzsākot darbus priekšlaicīgi, bija liedzis.

Kā ir pie mums – Latvijā un Baltijā?

Atšķirībā no Rietumeiropas, kur datu centri saskaras ar stingriem ierobežojumiem, Latvijā un pārējās Baltijas valstīs šobrīd nav moratoriju vai enerģijas patēriņa aizliegumu. Tieši pretēji – Baltija aktīvi pozicionē sevi kā brīvu, drošu un ilgtspējīgu alternatīvu lielajiem Eiropas tehnoloģiju mezgliem. Tomēr reģionam ir sava specifika, kas saistīta ar drošību un strauju infrastruktūras augšanu:

Tā kā Rietumeiropā trūkst brīvas elektroenerģijas jaudas, Baltijas valstis piedzīvo datu centru investīciju bumu. Reģiona priekšrocība ir labi attīstīti interneta pieslēgumi un augošs atjaunīgās enerģijas īpatsvars.

Rīgā ir atklāts jauns privātais *De/ska* datu centrs ar 10 MW jaudu - nākotnē līdz 30 MW, kas ir pielāgots augstas jaudas mākslīgā intelekta risinājumu apstrādei. Tallinas apkārtnē darbojas *Greenenergy Data Centers*, kas ir pašlaik lielākais un jaudīgākais objekts Baltijā ar plānoto jaudu 31,5 MW. Lietuvieši koncentrējas

uz zaļo enerģiju un infrastruktūras sinerģiju. Nesen tīkla operators *Litgrid* un *Kruonis DC* parakstīja vienošanos par jauna datu centra integrāciju pie Kruoņa hidroakumulācijas elektrostacijas.

Tā kā Baltija atrodas stratēģiski jutīgā reģionā, galvenais regulējuma uzsvars tiek likts nevis uz enerģijas taupīšanu, bet gan uz kiberdrošību un fizisko neaizskaramību. Latvijā ir stājušies spēkā jauni MK noteikumi par datu centru drošības prasībām, kas uzliek kritisko sistēmu uzturētājiem obligātu pienākumu veikt auditus un nodrošināt telemetrijas datus kiberdrošības uzraugiem reāllaikā. Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs (LVRTC) būvē fiziski aizsargātu datu centru *Pozitrons*, kas apzināti atrodas vairāk nekā 140 km attālumā no Rīgas, lai mazinātu riskus valsts apdraudējuma gadījumā.

Lai gan vietējie likumi pagaidām nepiespiež obligāti atdot siltumu pilsētām kā Vācijā, jaunuzceltie Baltijas operatori to dara brīvprātīgi tirgus konkurences dēļ. Jaunākie centri tiek pilnībā darbināti ar 100% atjaunojamo enerģiju un veido sadarbību ar centralizētās siltumapgādes uzņēmumiem, piemēram, ar *Rīgas Siltums*, lai lietderīgi izmantotu serveru radīto siltumu.

Būtībā Baltijas valstis pašlaik cenšas izmantot Rietumeiropas aizliegumus savā labā, piedāvājot brīvas jaudas globālajiem tehnoloģiju spēlētājiem.

Avoti: Somijas informācijas vietnes un Baltijas tehnoloģiju nozaru portāli